

УДК: 330.342.146

І.Ф. Прокопенко, Ю.О. Олійник

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розкрито принципи, пріоритети та цілі соціальної політики. Визначено атрибути державної соціальної політики України на сучасному етапі. Досліджено сучасні тенденції в здійсненні соціальної політики, визначено основні проблеми її реалізації. Обґрунтовано пріоритетність соціальної політики як фактора підвищення економічного зростання національної економіки.

Основну увагу приділено вивченню, аналізу і узагальненню досвіду соціальної державної політики в Україні, а також її пріоритетів та цілей. Розкривається розвиток соціальної політики в розвинутих та розвиваючих країнах світу. Проаналізовано вплив соціальної політики інших країн на розвиток вітчизняної політики в соціальній сфері. Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах інноваційного розвитку збільшення суспільного та індивідуального багатства, а також розвиток самого суспільства неможливі без проведення активної, системної соціальної політики.

Аналіз зібраних в науковому дослідженні джерел свідчить, що вітчизняна державна соціальна політика вимагає поступового наполегливого реформування, яке спирається на досвід провідних країн світу.

Спираючись на вітчизняний та світовий досвід розвитку соціальної політики держав, автором сформульовані рекомендації та пропозиції про використання як негативних, так і позитивних результатів регулювання державної політики в соціальній сфері, а також змін в діяльності державних інститутів, перетворення свідомості громадян та суспільства.

Ключові слова: соціальна політика, державна політика, соціальний захист, добробут населення, суспільство.

В статье раскрыты принципы, приоритеты и цели социальной политики. Определены атрибуты государственной социальной политики Украины на современном этапе. Исследованы современные тенденции в осуществлении социальной политики, определены основные проблемы ее реализации. Обоснованно приоритетность социальной политики как фактора повышения экономического роста национальной экономики.

Основное внимание уделено изучению, анализу и обобщению опыта социальной государственной политики в Украине, а также ее приоритетов и целей. Раскрывается развитие социальной политики в развитых и развивающихся странах мира. Проанализировано влияние социальной политики

других стран на развитие отечественной политики в социальной сфере. Опыт развитых стран показывает, что в условиях инновационного развития увеличение общественного и индивидуального богатства, а также развитие самого общества невозможны без проведения активной, системной социальной политики.

Анализ собранных в научном исследовании источников свидетельствует, что отечественная государственная социальная политика требует постепенного настойчивого реформирования, которое опирается на опыт ведущих стран мира.

Опираясь на отечественный и мировой опыт развития социальной политики государств, автором сформулированы рекомендации и предложения об использовании как отрицательных, так и положительных результатов регулирования государственной политики в социальной сфере, а также изменений в деятельности государственных институтов, правосознания граждан и общества.

Ключевые слова: *социальная политика, государственная политика, социальная защита, благосостояние населения, общество.*

The article reveals the principles, priorities and goals of social policy. Attributes of state social policy of Ukraine are determined at the present stage. The modern trends in the implementation of social policy are investigated, the main problems of its implementation are identified. The priority of social policy as a factor of increasing the economic growth of the national economy is justified.

The main attention is paid to the study, analysis and generalization of the experience of social state policy in Ukraine, as well as its priorities and goals. The development of social policy in the developed and developing countries of the world is disclosed. The influence of the social policy of other countries on the development of the national policy in the social sphere is analyzed. The experience of developed countries shows that under the conditions of innovative development, the increase of public and individual wealth, as well as the development of society itself, is impossible without an active, systematic social policy.

The analysis of the sources collected in the scientific research shows that the domestic state social policy requires a gradual, persistent reform that relies on the experience of the world's leading countries.

Relying on domestic and world experience in the development of social policy of states, the author formulated recommendations and proposals on the use of both negative and positive results of the regulation of state policy in the social sphere, as well as changes in the activities of state institutions, the legal consciousness of citizens and society.

Keywords: *social policy, state policy, social protection, welfare of the population, society.*

Постановка проблеми. За нинішніх умов глобалізації пріоритети розвитку людини та забезпечення високої якості життя населення є

визначальними чинниками загальнолюдського прогресу. Жодній державі світу ще не вдавалося досягнути вагомих показників рівня та якості життя без радикального підвищення життєвих стандартів й ефективних інвестицій у людський та соціальний капітал. Усебічний розвиток людського фактора виробництва та розбудова ефективної системи соціальних взаємозв'язків стають ключовою передумовою формування стратегічних переваг країн у сучасному глобальному конкурентному середовищі. З огляду на це вагомого значення для високопродуктивного відтворення інтелектуальної, креативної функції людини, соціалізації економічного життя загалом набуває соціальна політика держави як один із найважливіших напрямів державного регулювання економіки.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасному інформаційному просторі можна знайти велику кількість досліджень присвячених окремим аспектам соціальної політики, а саме проблемам: безробіття, соціальної нерівності, соціального забезпечення які впливають на стан зайнятості та добробуту населення. Важливі ідеї можна знайти у працях О. Амоші, О. Бражко, М. Головатого, Б. Дикон, Г. Лопушняк, О. Макарової, О. Павлеги, О. Сергієнко, А. Сіленко та інших. Ці роботи насамперед стосуються співвідношення економічного і соціального розвитку. Автори показують, що такий зв'язок є опосередкованим; що країни, які не є високо розвинутими в економічному відношенні, здатні обігнати економічно розвинуті в сфері соціальних відносин. Досліджуються теоретико-методологічні основи державної соціальної політики та визначається її пріоритетність серед інших напрямів політики держави.

Метою цієї статті є спроба обґрунтувати теоретичну та практичну доцільність соціальної складової державної політики, її значимість у покращенні економічного добробуту країни.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика є явищем суспільно-історичним: вона з'являється разом з виникненням держави, спрямована на узгодження спільної діяльності людей та утвердження загальнодержавних

пріоритетів і є регулятором взаємовідносин соціальних структур і соціальних інститутів, а також суспільного та індивідуального життя людини. А саме: йдеться не тільки про економічні потреби, а й про соціальні та культурні права людини, які є базовими цінностями (потреби, які пов'язані з розвитком особистості, самореалізацією, охороною здоров'я, освітою та інше) [9, с. 89].

Пріоритетність соціальної політики серед інших складових державної політики визначається насамперед Конституцією України, оскільки саме вона покликана забезпечити громадянам гарантовані Основним Законом права: на життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення та сприятливе навколишнє середовище.

До атрибутів державної соціальної політики фахівці відносять такі компоненти, які дають змогу чітко визначити, що є державною соціальною політикою:

1) державна соціальна політика повинна бути зафіксована в письмовій формі;

2) державна соціальна політика має бути ратифікована однією зі структур влади – законодавчою, виконавчою, судовою;

3) державна соціальна політика повинна керувати процесом прийняття рішень і водночас бути результатом процесу; врахування цих положень виключає норми, угоди та іншу політику де-факто;

4) державна соціальна політика – це те, що уряд справді виконує, а не має намір чи тільки планує виконувати [3, с. 386].

При реалізації механізмів соціальної політики слід дотримуватися цілої низки відповідних принципів, таких як соціальної справедливості (соціальної ефективності, соціальної безпеки), соціальних компенсацій, соціальних гарантій і соціального партнерства [2, с. 151]. Передусім виділяється інтегральний принцип соціальної справедливості, ефективності й безпеки, кожен компонент якого рівнозначний за своєю цінністю. Його зміст у забезпеченні кожного члена суспільства гідним рівнем життя, наданні

можливостей для розвитку інтелектуальних і фізичних здібностей без ризику стати безробітним або працюючим жебраком.

Доповнюють даний перелік принципи соціальних компенсацій (необхідність здійснення державою відповідних соціальних відшкодувань на користь незахищених верств населення, непрацездатних осіб, людей похилого віку та ін.), соціальних гарантій (у широкому сенсі – гарантування державою сприятливих умов і можливостей для забезпечення власного добробуту) і соціального партнерства (партнерська взаємодія державної влади, працівників і роботодавців).

Сутність соціальної політики дістає своє відображення у відповідних пріоритетах і цілях. До ключових пріоритетів та цілей держави у сфері соціальної політики відносять такі:

- підвищення рівня та якості життя населення, формування «середнього класу», подолання бідності, ліквідація соціальної нерівності, різкого розшарування населення;
- захист прав працівників, формування високопродуктивного трудового потенціалу, підвищення ціни робочої сили, забезпечення зайнятості;
- соціальний захист, адресне піклування про людину, поширення соціального забезпечення населення;
- зміцнення генофонду народу, його фізичного та морального здоров'я й інтелектуального потенціалу, забезпечення розвитку людського капіталу;
- створення громадянського суспільства, формування теоретичних і практичних основ (моделі) соціальної держави, ідеологізація цього процесу;
- пріоритет загальнолюдських цінностей і механізму їх упровадження, відродження соціальної інфраструктури, вдосконалення системи освіти, науки, охорони здоров'я, житлових умов, забезпечення продовольчої безпеки [1, с. 179-180].

Даний підхід до формулювання цілей соціальної політики держави виділяється своєю комплексністю, оскільки охоплює різні елементи економіки і

соціальної сфери держави. Необхідною умовою розв'язання проблем соціального захисту у країні є послідовне здійснення стратегії економічного зростання та реалізація ефективної державної соціальної політики.

Безумовним фактом є те, що нині соціальну політику розробляють і реалізують як найбідніші країни світу, так і найзаможніші. У книзі «Глобальна соціальна політика» Боба Дікона – сучасного дослідника соціальної політики, руйнується примітивне уявлення про механічний зв'язок між рівнем добробуту населення та економічним розвитком країни [5, с. 62]. Порівняльний аналіз соціальної політики показав, що вище певного рівня економічних передумов не існує необхідного зв'язку між цими чинниками. Дуже багато коректив вносить політичний чинник. Виняткове місце займають декілька країн, що мають показники людського розвитку набагато нижчий ніж можна було б судити за їхнім ВВП. Японія, Великобританія та США у 2013 р. займали відповідно 17-те, 14-те, 5-те місце за рейтингом людського розвитку, поступаючись Норвегії, Австралії, Швейцарії, Нідерландам [9, с. 89].

Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах інноваційного розвитку збільшення суспільного та індивідуального багатства, а також розвиток самого суспільства неможливі без проведення активної, системної соціальної політики. При такій політиці система соціального захисту є не просто актом гуманності суспільства, а незаперечним мотивом, стимулом діяльності працюючих, де чільне місце посідають напрями соціальної політики, що пов'язані із забезпеченням подальшого розвитку існуючої економічної та господарської систем [4]. За таких умов соціальна політика стає домінуючим напрямом державної політики, створюючи тим самим можливість для процвітання країни та підвищення рівня життя кожного її громадянина.

Оцінюючи соціальну політику в українському суспільстві, можна відмітити розбіжності між принципами та пріоритетами закріпленими законодавчо та їх реалізацією.

Погано працюють соціальні ліфти. Це означає, що багато громадян не можуть повною мірою реалізувати свої професійні знання, знайти гідну роботу.

Недостатньо реалізується потенціал людей, які мають менші здібності або обмежені фізичні можливості, тих, кому важко долучитись до стандартних умов праці та трудових відносин [8, с. 24].

Незважаючи на зростання бюджетного фінансування освіти і охорони здоров'я, зберігається низька якість послуг і подекуди – обмежена доступність. Соціальна підтримка є недостатньо адресною, отже недостатньо справедливою, оскільки значна частина коштів соціальних програм потрапляє до небідного населення.

Існує надмірна диференціація доходів. В Україні внаслідок трансформаційних процесів набула глобальних масштабів поляризація суспільства. У соціальному плані воно поділилося практично на дві частини: вищі верстви населення, які відрізняються надприбутками та привілеями, і соціально вразливі верстви населення, які потребують відповідної державної допомоги. При цьому доцільно зазначити, що останні становлять значно більшу частину населення країни.

На підставі соціологічного дослідження населення України – 16,4 % (а саме 7 мільйонів осіб) опинились за межею бідності [6]. Відповідно до європейських стандартів цей відсоток має дорівнювати 10 %.

Таким чином, соціальна нерівність у сучасному українському суспільстві створює негативний економічний ефект, який спостерігається в динаміці соціально-економічного розвитку народного господарства. Усе це свідчить про неефективність державної політики у зазначеній сфері та її залежність від популістських обіцянок учасників виборчих кампаній. Такий шлях призводить до збільшення інфляції та зниження темпів зростання реальної заробітної плати. Зрештою це не тільки не скорочує прірву між бідними і багатими громадянами України, а й позбавляє їх усілякого стимулу до економічно продуктивної діяльності [7, с.14]. Досягнення конкурентоспроможності національного ринку праці видається можливим тільки за умови гідної оплати праці, яка буде стимулом активізації населення до трудової діяльності. Очевидним є те, що добробут пересічних громадян становить основу

розвинутої держави. І саме завдяки послідовній державній політиці в інтересах всього суспільства, а не окремих її індивідів, забезпечується гідний рівень життя населення.

Тому створення сприятливих умов для реалізації вітчизняного трудового потенціалу, який залишається однією з головних конкурентних переваг української економіки та має розглядатися як один із ключових важелів динамічного відновлення економічного зростання [7, с.15], не тільки забезпечить нарощування створення доданої вартості в національній економіці, а й дасть змогу здійснити послідовне реформування системи соціального захисту населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Державну соціальну політику слід розглядати як багаторівневу і багатофункціональну систему, яка зможе забезпечити соціальний і економічний розвиток країни шляхом активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу. Серед інших складових внутрішньої політики держави пріоритетність соціальної політики зумовлена тим, що вона:

- є своєрідним індикатором розвитку суспільства, що сприяє зниженню соціального напруження, зростанню добробуту населення, досягненню рівноваги та стабільності в суспільстві;

- виконує регулюючу і стимулюючу роль у динамічному розвитку суспільства; - покликана забезпечити гарантовані Конституцією України права і свободи громадян;

- є інтегральною частиною макроекономічного регулювання, оскільки реалізація заходів соціальної політики впливає на низку економічних параметрів, збільшує норму споживання і зменшує нагромадження, підвищує сукупний попит

Отже, прагнучи європейської інтеграції та включаючись у глобалізаційні процеси, необхідно мати на увазі, що побудова дійсно демократичного суспільства з реальним втіленням принципів соціальної справедливості не може бути досягнута автоматично шляхом зміни пануючого керівного режиму.

Потрібна наполеглива трудовістка праця з реформування соціально-економічних відносин, створення державних інститутів, перетворення свідомості.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України // Журнал європейської економіки. – 2005. – Том 4. – № 2. – С. 179-180.

2. Бражко О. В. Формування соціальної політики в системі державного регулювання зайнятості населення / О. В. Бражко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – № 4. – С. 151.

3. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінолог.-понятійн. слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.

4. Давидюк О. О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні / О. О. Давидюк ; Центр перспект. соц. дослід. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/index.php?option>.

5. Дікон Б., Халс М. Стабс П. Глобальна соціальна політика / Б. Дікон, М. Халс, П. Стабс. - К.: Основи, 1999. – 346 с.

6. Комплексна оцінка бідності в Україні на регіонах за перше півріччя 2011–2013 рр. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України і Міністерства економічного розвитку і торгівлі. – К., 2013.

7. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України [Текст] : монографія / Г. С. Лопушняк. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 372 с.

8. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

9. Павлега О.С. Предмет та об'єкт соціології соціальної політики / О.С. Павлега // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2015. Випуск 9. С. 86-93.

10.Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2002. - №1. – 2002. – С. 31-37.

11.Сіленко А. О. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України: монографія / А. О. Сіленко, В. А. Коляденко – К.: ТЕС, 2002. – 375 с.